

RAZVOJ DEMOKRACIJE U ATENI

Nuhanović, Alma

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Polytechnic in Pozega / Veleučilište u Požegi**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:112:601531>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

VELEUČILIŠTE U POŽEGI
STUDIA SUPERIORA POSEGANA

Repository / Repozitorij:

[Repository of Polytechnic in Pozega - Polytechnic in Pozega Graduate Thesis Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

VELEUČILIŠTE U POŽEGI

STUDENT: ALMA NUHANOVIĆ, MBS: 7176

NASLOV ZAVRŠNOG RADA:

RAZVOJ DEMOKRACIJE U ATENI

ZAVRŠNI RAD

Požega, 2019. godine.

VELEUČILIŠTE U POŽEGI

DRUŠTVENI ODJEL

PREDDIPLOMSKI STRUČNI STUDIJ UPRAVNI STUDIJ

NASLOV ZAVRŠNOG RADA:

RAZVOJ DEMOKRACIJE U ATENI

ZAVRŠNI RAD

IZ KOLEGIJA POVIJEST UPRAVE

MENTOR: prof. v. pred. Tomislav Radonić

STUDENT: Alma Nuhanović

Matični broj studenta: 7176

Požega, 2019. godine

SAŽETAK

Tema ovoga završnog rada je razvoj demokracije u Ateni. U radu će se prikazati povijesti i razvoj Atene te posljedice koje su uzrokovane njenom burnom prošlošću. Nadalje, prikazat će se veličina, ali i sastav atenske populacije te kako se stječe državljanstvo u Ateni. Prikazat će se i glavna tijela upravljanja u Ateni, kao što su sudovi i drugi. Navest će se dužnosti navedenih tijela te definirati što je to odabir ždrijebom. U radu će se prikazati kako teku izboru u Ateni te kako su kritičari reagirali na nastanak demokracije.

Ključne riječi: demokracija u Ateni, povijest, razvoj, populacija, tijela upravljanja, dužnosti, odabir ždrijebom

SUMMARY

The theme of this final work is the emergence of democracy in Athens. The paper will show the history and development of Athens and the consequences of its brilliant past. Furthermore, the size, but also the composition of the Athenian population, and how to acquire citizenship in Athens, will be shown. There will also be the main governing bodies in Athens, such as courts and others. The duties of the aforementioned bodies will be defined and the choice of the drawing will be defined. The paper will show how the current election in Athens and critics reacted to the emergence of democracy.

Key words: democracy in Athens, history, development, population, governance bodies, duties, choice of the lottery

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. PREGLED RAZVOJA DEMOKRACIJE U ATENI.....	2
3. POVIJEST	4
3.1. Razvoj Atene	4
3.2. Posljedica.....	5
4. SUDJELOVANJE I ISKLJUČENOST	7
4.1. Veličina i sastav atenske populacije	7
4.2. Državljanstvo u Ateni	7
5. GLAVNA TIJELA UPRAVLJANJA	9
5.1. <i>Ecclesia</i>	9
5.2. <i>Bolue</i>	11
5.3. Sudovi.....	12
5.4. Promjena ravnoteže između skupštine i sudova	13
5.5. Građanin-inicijator.....	14
5.6. <i>Archons</i> i <i>Areopagus</i>	14
5.7. Dužnosti.....	15
5.8. Odabir ždrijebom.....	16
5.9. Izbori.....	17
6. KRITIKE	18
7. NASLJEDSTVO	23
8. ZAKLJUČAK	24
9. LITERATURA I IZVORI.....	25

1. UVOD

Grad Atena živio je pod radikalno demokratskom vladom od 508. do 322. godine prije Krista. Prije ranijeg datuma demokracija se tu i tamo nalazila u vladi Atene, a demokratske su institucije preživjele dugo nakon potonjeg datuma, ali tih 186 godina grad Atene bio je samosvjesno i odlučno demokratski, autonomni, agresivan, i prosperitetna. Demokracija u Ateni nije bila ograničena na to da građanima da pravo glasa. Atena nije bila republika, niti je narodom upravljalo predstavničko tijelo zakonodavaca. U vrlo stvarnom smislu, Narod je vladao sobom, raspravljajući i glasajući pojedinačno o velikim i malim pitanjima, od rata i mira do odgovarajućih kvalifikacija za kapetana trajekta.

Atenska demokracija, naravno, nije bila vladavina slobodnjaka za sve. Atenjani su razumjeli vrijednost čekova i ravnoteže i utrošili vrijeme za razmišljanje prije nego što su djelovali. Shvatili su da je na određenim poslovima potrebna profesionalizam, da je za većinu poslova potrebna odgovornost i da je za neke poslove potrebna apsolutna sigurnost posla. Sustav se s vremenom razvijao, pretrpio je dvije cjelovite propasti u 5. stoljeću i zasigurno je otvoren kritika na mnogim točkama tijekom svoje povijesti. Ipak, bio je dovoljno koherentan tijekom ta dva stoljeća da ga možemo općenito opisati, a da se ni u jednoj točki ne pogriješi previše. I usprkos trenucima nepromišljenosti, nepravde i neodlučnosti, bio je to eksperiment dovoljno izvanredan da zaslužuje našu pažnju.

2. PREGLED RAZVOJA DEMOKRACIJE U ATENI

Za Atenjane je demokracija pojam koji je dao prava Demosu, odnosno narodu. Demos ima nekoliko značenja, koja su sva važna za atensku demokraciju. Demos je grčka riječ za "selo" ili, kako se često prevodi, "deme". Deme je bila najmanja administrativna jedinica atenske države, poput biračkog okruga ili školskog okruga. Mladići, koji su imali 18 godina, predstavili su se svojim dužnosnicima i, dokazavši da nisu robovi, da su im roditelji bili Atenjani i da imaju 18 godina, upisani u "skupštinsku listu".

Atenjanima je još jedno značenje Demosa bilo "Ljudi", kao i kod Atinskog naroda, tijelo građana zajedno. Tako je mladić upisan u svoj "demo" (deme) i tako postao član Demosa (naroda). Kao član Demosa, ovaj je mladić mogao sudjelovati u Skupštini građana koja je bila središnja institucija demokracije. Grčka riječ za "skupštinu" je ekklezija, ali su je Atenjani općenito nazivali "demos". Dekreti Skupštine počeli su rečenicom "Demos-u je to izgledalo najbolje ...", vrlo slično frazi " Mi ljudi ... "koji uvodi Ustav Sjedinjenih Država. U tom se kontekstu "Demos" koristio da se napravi razlika između Skupštine svih građana i Vijeća od 500 građana, još jedne institucije demokracije. Tako bi neke dekrete mogle početi „Činilo se da je Demosu najbolje...“, druge bi mogle početi „Činilo se da je Vijeće najbolje...“, a druge bi počele, „Demos i Vijeće je izgledalo najbolje...“

Dakle, atenski demos bio je lokalno selo, općenito stanovništvo i skup građana koji su upravljali državom.

Demokratska vlada Atene počivala je na tri glavne institucije i nekoliko drugih manje važne. Tri su stupa demokracije: Skupština Demosa, Vijeće 500 i Narodni sud. To su nadopunili Vijeće Areopaga, Arhona i generala. Stvarno zakonodavstvo uključivalo je i Skupštinu i Vijeće, te *ad hoc* odbore „zakonodavaca“.

Dakle, atenski demos bio je lokalno selo, općenito stanovništvo i skup građana koji su upravljali državom.

Skupština bila je redovno okupljanje muškaraca atenskih državljana (žene su uživale određeni status građanina, ali bez političkih prava) radi slušanja, rasprave i glasovanja o dekretima koji su utjecali na svaki aspekt života Atene, i javni i privatne, od financijskih pitanja do vjerskih, od javnih festivala do rata, od ugovora sa stranim silama do propisa koji reguliraju trajektne brodove. Dakle, atenski demos bio je lokalno selo, stanovništvo općenito i skupština građana koja je upravljala državom.

Skupština je bila redovna prilika za sve muške građane Atene da izraze svoje mišljenje i iskoriste svoje glasove u vezi sa vlašću svog grada. Bila je to središnja i najkonkretnija

institucija atenske demokracije. Prije 462. godine prije Krista, sud Areopaga kontrolirao je zakonodavstvo u Ateni, ali te je godine Efiates pokrenuo reformu koja je umanjila snagu Areopaga i povećala snagu skupštine naroda. Ova Skupština postala je sinonim za demokraciju. Kad Aristotel opisuje kako je obnovljena demokratska vlada, nakon što je Sparta pobijedila Atenu 404. godine prije Krista, on kaže da se ta obnova dogodila kad su Narod postao suveren nad poslovima. Prema ovoj vladi, kaže, Narod upravlja svim poslovima uredbama i zakonima. Kad Aristotel dekretima spominje Narod i vladu, opisuje Skupštinu.

Skupštini je mogao govoriti muškarac Atene, bez obzira na mjesto gdje živi. Oratorij *Aeschines* kaže da "glasnik, djelujući kao oružani narednik, ne isključuje iz perona čovjeka čiji preci nisu obnašali dužnost generala, pa čak ni čovjek koji zarađuje za svoj svakodnevni kruh radeći u trgovini; ne, ti ljudi ih najiskrenije pozdravlja i zbog toga ponavlja i iznova poziva: "Tko se želi obratiti Skupštini?" "(Aeschin, 1.27). Oratorij *Demosthenes* mogao bi prezirati svoje sunarodnjake Atene jer se nisu uspjeli prisjetiti određenih događaja, jer su "bili prisutni na svakoj Skupštini, jer je država predložila raspravu o politici u koju bi se svatko mogao pridružiti" (Dem. 18.273). "Svatko se", u ovom kontekstu, odnosi na tijelo građana koji su upisani na skupštinsku listu za svoje lokalno stanovništvo (Dem. 44.35). U doba demokracije iz Aristotela (nakon 330. godine prije Krista), mladići su se na ovaj popis upisali kad su imali 18 godina, a zatim proveli dvije godine kao vojni kadeti, odnosno *epebes*, nakon čega su bili članovi građanskog tijela.

3. POVIJEST

3.1. Razvoj Atene

Atena nije bila jedini polis u staroj Grčkoj koji je uspostavio demokratski režim. Aristotel ukazuje na druge gradove koji su usvojili vlade u demokratskom stilu. Međutim, izvještaji o usponu demokratskih institucija odnose se na Atenu, budući da je samo taj grad-država imao dovoljno povijesnih zapisa da spekulira o usponu i prirodi grčke demokracije. (Clarke:2003;58)

Prije prvog pokušaja demokratske vlade, u Ateni je vladao niz arhona ili glavnih sudaca, i Areopag, sastavljen od bivših arhona. Članovi tih institucija bili su uglavnom aristokrati. Godine 621. prije Krista, Draco je zamijenio prevladavajući sustav usmenog zakona pisanim kodeksom koji se mora provoditi samo od strane suda. (Thorley:2005;89)

U 6. stoljeću prije Krista, Solon, tadašnji premijer Archon, izdao je reforme koje su definirale građanstvo na način koji je svakom slobodnom stanovniku Atike dao političku funkciju: atinski građani imali su pravo sudjelovati na skupštinskim sastancima. Dodjeljivanjem nekadašnje aristokratske uloge svakom slobodnom građaninu Atene koji je imao vlasništvo, Solon je preoblikovao društveni okvir grada-države. U okviru tih reformi, vijeće od 400 članova (sa 100 građana iz svake od četiriju atenskih plemena) nazvano bula je vodilo svakodnevne poslove i postavilo političku agendu. (Farrar:1989;231) Areopag, koji je ranije preuzeo tu ulogu, ostao je, ali je kasnije preuzeo ulogu "čuvanja zakona". Drugi važan doprinos demokraciji bio je Solonova uspostava Crkve ili Skupštine, koja je bila otvorena za sve građane.

Ubrzo nakon toga, natalnu demokratiju svrgnuo je tiranin Peisistratos, ali je ponovno uspostavljen nakon protjerivanja njegova sina Hipija, 510. godine. Cleisthenes je izdao reforme 508. i 507. pr. Kr. vladavina grada. Cleisthenes je formalno identificirao slobodne stanovnike Atike kao građane Atene, što im je dalo snagu i ulogu u osjećaju građanske solidarnosti. (Farrar:2005;74) Učinio je to tako što je tradicionalna plemena učinio politički nevažnim i osnovao deset novih plemena, od kojih se svako sastojalo od oko tri ugovora, od kojih se svako sastojalo od nekoliko dima. Svaki muški građanin stariji od 18 godina morao je biti prijavljen na smrt. (Thorle:2005;41)

Treći niz reformi pokrenuo je Efiates 462./1. Dok su Efiatesovi protivnici pokušavali pomoći Spartancima, on je uvjerio Skupštinu da smanji ovlasti Areopaga na kazneni sud za slučajeve ubojstava i svetogrđa. U isto vrijeme ili ubrzo nakon toga, članstvo u Areopagu proširilo se na nižu razinu odgovarajućeg građanstva.

Nakon katastrofalnog poraza Atene u sicilijanskoj kampanji 413. godine prije Krista, skupina građana poduzela je korake kako bi ograničila radikalnu demokraciju za koju su mislili da je dovela grad u propast. Njihovi napori, u početku provedeni kroz ustavne kanale, kulminirali su uspostavom oligarhije, Vijeća od 400, u atenskom puču 411. godine prije Krista. Oligarhija je izdržala samo četiri mjeseca prije nego što ju je zamijenila demokratskija vlada. Demokratski režimi su vladali sve dok se Atina nije predala Sparti 404. godine prije Krista, kada je vlada bila stavljena u ruke takozvanih Trideset tiranina, koji su bili pro-Spartanski oligarsi. Nakon godinu dana pro-demokratski elementi povratili su kontrolu, a demokratski oblici su se nastavili sve dok makedonska vojska Phillipa II nije osvojila Atenu 338. godine prije Krista.

3.2. Posljedica

Aleksandar Veliki je predvodio koaliciju grčkih država u rat s Perzijom 336. pr. Kr., Ali njegovi grčki vojnici bili su taoci ponašanja svojih država jednako kao i saveznici. Njegovi odnosi s Atenom već su bili napeti kad se vratio u Babilon 324. pr. Kr. nakon njegove smrti, Atena i Sparta vodile su nekoliko grčkih država u rat s Makedonijom i izgubile. (Habicht:1997;69)

To je dovelo do helenističke kontrole Atene, a makedonski kralj imenovao je lokalnog agenta za političkog guvernera u Ateni. Međutim, guverneri, poput Demetrija iz Phaleruma, koje je postavio Cassander, držali su neke tradicionalne institucije u formalnom postojanju, iako bi ih atenska javnost smatrala ništa više od makedonskih marionetskih diktatora. Nakon što su Demetrijevi Poliorcetes i Kasander okončali Kasanderovo vladanje nad Atenom, Demetrius Phalerum je otišao u izgnanstvo i demokracija je obnovljena 307. g. Pr. Međutim, do sada je Atina postala "politički nemoćna". (Green:1993;32) Primjer za to bio je da su 307. godine, kako bi naklonili Makedoniju i Egipat, stvorena tri nova plemena, dva u čast makedonskog kralja i njegova sina, a drugo u čast egipatskog kralja.

Međutim, kada se Rim borio protiv Makedonije 200. godine, Atenjani su ukinuli prva dva nova plemena i stvorili čast dvanaestom plemenu u čast kralja Pergamena. Atenjani su proglasili Rim, a 146. g. Pr. Kr. Atina je postala autonomna civitas foederata, sposobna upravljati unutarnjim poslovima. To je omogućilo Ateni da prakticira oblike demokracije, iako je Rim osigurao da ustav osnaži gradsku aristokraciju.

Nakon rimske vladavine, arhoni su rangirani kao najviši dužnosnici. Bili su izabrani, a čak su i stranci, kao što su Domicijan i Hadrian, imali čast. Četiri su predsjedala sudskom upravom. Vijeće (čiji je broj varirao u različito vrijeme od 300 do 750) imenovano je ždrijebom.

Važno ga je zamijenio Areopag, koji je, izabran iz izabраниh arhona, imao aristokratski karakter i imao je široke ovlasti. Od vremena Hadriana, carski kustos nadzirao je financije. Sjena starog ustava zadržala se, a Archons i Areopagus preživjeli su pad Rimskog Carstva.

U 88. godini prije Krista došlo je do revolucije pod filozofom Athenionom, koji je kao tiranin prisilio Skupštinu da se dogovori da izabere onog koga bi mogao zatražiti na dužnost. Athenion se udružio s Mitridatima iz Ponta i ratovao s Rimom; ubijen je tijekom rata i zamijenjen je Aristionom. Pobjednički rimski general Publius Cornelius Sulla napustio je Atene svoje živote i nije ih prodao u ropstvo; obnovio je i prethodnu vladu, 86. godine prije Krista.(Cartledge:1997;97)

Nakon što je Rim postao Carstvo pod Augustom, nominalna neovisnost Atene je raspuštena i njena se vlada približila normalnom tipu za rimsku općinu, sa Senatom dekuriona.

4. SUDJELOVANJE I ISKLJUČENOST

4.1. Veličina i sastav atenske populacije

Procjene stanovništva drevne Atene variraju. Tijekom 4. stoljeća prije Krista u Atici je moglo biti oko 250 000 do 300 000 ljudi. Građanske obitelji mogle su iznositi 100.000 ljudi, a od toga oko 30.000 bi bili odrasli muški građani s pravom glasa u skupštini. Sredinom 5. stoljeća broj odraslih muških građana bio je možda čak 60.000, no taj se broj naglo smanjio tijekom Peloponeskog rata. Taj je pad bio stalan, zbog uvođenja strože definicije građanina opisane u nastavku. Iz moderne perspektive te brojke mogu se činiti malim, ali među grčkim gradovima-državama Atina je bila ogromna: većina od tisuću ili više grčkih gradova mogla je prikupiti po 1000-1500 odraslih muških građana svaki; a Korint, glavna sila, imao je najviše 15.000.(Dixon:2014;44)

Ne-građanski dio stanovništva činili su rezidentni stranci (metika) i robovi, a drugi je možda bio nešto više. Oko 338. godine prije Krista govornik Hyperides (fragment 13) je tvrdio da je u Atici bilo 150.000 robova, ali ta brojka vjerojatno nije ništa više nego dojam: robovi su bili brojniji od robova građana, ali ih nisu pretrpjeli(Kamen:2013;9)

4.2. Državljanstvo u Ateni

Pravo glasa u Ateni imale su samo odrasle muške atenske građane koji su završili vojnu obuku kao ephebe. Postotak stanovništva koji je zapravo sudjelovao u vladi bio je 10% do 20% od ukupnog broja stanovnika, ali je to variralo od petog do četvrtog stoljeća prije Krista. Time je isključena većina stanovništva: robovi, oslobođeni robovi, djeca, žene i metici (stranci koji žive u Ateni). Žene su imale ograničena prava i privilegije, ograničavale su kretanje u javnosti i bile vrlo odvojene od muškaraca.

Iz glasovanja su također isključeni građani čija su prava obustavljena (obično zbog neplaćanja duga gradu: vidi atimiju); za neke je Atinjane to značilo trajnu (i zapravo nasljednu) diskvalifikaciju. S obzirom na isključivu i predačku koncepciju državljanstva koju drže grčke gradove-države, relativno velik dio stanovništva sudjelovao je u vladi Atene i drugim radikalnim demokracijama poput nje, u usporedbi s oligarhijama i aristokratijama.

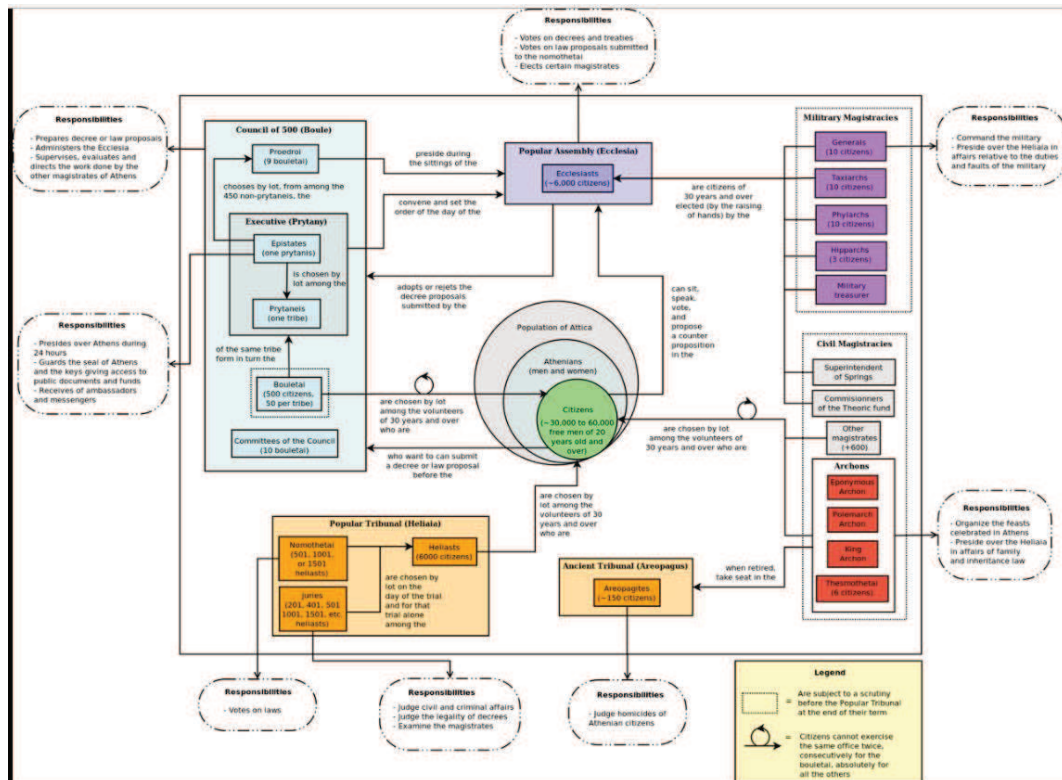
Neki su atenski građani bili daleko aktivniji od drugih, ali golem broj koji je potreban da bi sustav funkcionirao svjedoči o širini izravnog sudjelovanja među onima koji ispunjavaju uvjete koji su uvelike nadmašili bilo kakvu današnju demokraciju. Atinjani su morali biti potomci građana; nakon reformi Perikla i Cimona 450. godine prije Krista, samo oni koji potječu od dva atenska roditelja mogli su tražiti državljanstvo.(Thorley:2005;59) Iako zakon

nije bio retrospektivan, pet godina kasnije, kad je egipatski kralj dobio dar žita koji je podijeljen svim građanima, mnogi "nelegitimni" građani uklonjeni su iz registara.(Cohen:2005;278)

Državljanstvo se odnosilo i na pojedince i na njihove potomke. Skupština ga je također mogla odobriti i ponekad je dala velikim skupinama (npr. Platejci 427. godine prije Krista i Samijima 405. godine prije Krista). Međutim, do 4. stoljeća, državljanstvo je dano samo pojedincima i posebnim glasovanjem s kvorumom od 6000. To se uglavnom činilo kao nagrada za neku službu državi. Tijekom jednog stoljeća broj odobrenih državljanstava bio je u stotinama, a ne u tisućama.(Sinclair:191;26)

5. GLAVNA TIJELA UPRAVLJANJA

Slika 1.: Poredak Atenjana, 4. stoljeće prije Krista

Postojala su tri politička tijela u kojima su se građani okupljali u brojkama na stotine ili tisuće. To su skupština (u nekim slučajevima s kvorumom 6000), vijeće od 500 (boule) i sudovi (najmanje 200 ljudi, u nekim slučajevima i do 6.000). Od ta tri tijela, skupština i sudovi bili su prava mjesta moći - iako sudovi, za razliku od skupštine, nikada nisu bili jednostavno nazvani demosisima ('narod'), jer su bili popunjeni samo tim građanima preko trideset. Ključno je da građani koji glasuju u oba slučaja ne podliježu reviziji i procesuiranju, kao i članovi vijeća i svi drugi nositelji dužnosti.

U 5. stoljeću prije Krista, često se bilježi sjednica skupštine koja se nalazi na samom sudu za suđenja političke važnosti i nije slučajnost da je 6.000 broj i za puni kvorum za skupštinu i za godišnji fond iz kojih su izabrani porotnici za određena suđenja. Do sredine 4. stoljeća, međutim, sudske funkcije skupštine bile su uglavnom ograničene, iako je uvijek imalo ulogu u pokretanju različitih vrsta političkih suđenja.

5.1. Ecclesia

Središnji događaji atenske demokracije bili su sastanci skupštine (κκλησία, ekklesia). Za razliku od parlamenta, članovi skupštine nisu bili izabrani, već su im pravodobno prisustvovali. Grčka demokracija stvorena u Ateni bila je izravna, a ne reprezentativna: svaki

odrasli muškarac stariji od 20 godina mogao je sudjelovati,(Thorley:2005;32) i to je bila dužnost. Dužnosnici demokracije su djelomično izabrani od strane Skupštine, au velikom dijelu izabrani lutrijom u procesu koji se zove sortija.

Skupština je imala četiri glavne funkcije: donosila je izvršne izjave (uredbe, kao što je odlučivanje o odlasku u rat ili davanje državljanstva strancu), izabrala neke dužnosnike, donijela zakone i sudila se za političke zločine. Kako se sustav razvijao, posljednja je funkcija prebačena na sudove. Standardni format je bio govor govornika za i protiv pozicije, nakon čega je uslijedio opći glas (obično prikazivanjem ruku) da ili ne.

Iako mogu postojati blokovi mišljenja, ponekad trajni, o važnim stvarima, nije bilo političkih stranaka i isto tako nije bilo vlade ili opozicije (kao u sustavu Westminster). Glasovanje je bilo jednostavnom većinom. U 5. stoljeću barem nije bilo nikakvih ograničenja u moći koju skupština provodi. Ako je skupština prekršila zakon, jedino što bi se moglo dogoditi bilo bi da kazni one koji su dali prijedlog na koji je pristao. Ako je napravljena pogreška, sa stajališta Skupštine mogla je biti samo zato što je bila zavedena.

Kao i obično u drevnim demokracijama, čovjek je morao fizički prisustvovati skupu kako bi glasao. Vojna služba ili jednostavna udaljenost spriječili su ostvarivanje državljanstva. Glasanje je obično bilo pokazivanjem ruku (χειροτονία, kheirotonia, 'istezanje ruku') s dužnosnicima koji ocjenjuju ishod vidom. To bi moglo uzrokovati probleme kada je postalo previše tamno da bi se ispravno vidjelo. Međutim, svaki član bi mogao zahtijevati da službenici izdaju ponovno prebrojavanje. Za malu kategoriju glasova potreban je kvorum od 6.000, prvenstveno potpora za državljanstvo, a ovdje su korišteni mali obojeni kamenčići, bijeli za da i crni za ne. Na kraju zasjedanja, svaki birač izbacio je jedan od njih u veliku glinenu posudu koja se nakon toga otvorila za prebrojavanje glasačkih listića. Ostrakizam je zahtijevao od birača da grebu imena na komadiće slomljene keramike (ὄστρακα, ostraka), iako se to nije dogodilo unutar skupštine kao takve.

U 5. stoljeću prije Krista bilo je 10 skupština na godišnjoj razini, po jedan u svakoj od deset državnih mjeseci, a po potrebi su se održavali i drugi sastanci. U sljedećem stoljeću sastanci su bili postavljeni na četrdeset godina, s četiri u svakom državnom mjesecu. Jedna od njih sada se zove glavni sastanak, kyria ekklesia. Još se mogu sazvati dodatni sastanci, pogotovo što su do 355. godine prije Krista u skupštini održana politička suđenja, a ne na sudu. Skupštinski sastanci nisu se odvijali u određenim vremenskim razmacima, jer su morali izbjegavati sukob s godišnjim festivalima koji su slijedili lunarni kalendar. Također je postojala tendencija da se četiri sastanka objedine na kraju svakog državnog mjeseca.(Manville:2014;182)

Pohađanje skupštine nije uvijek bilo dobrovoljno. U 5. stoljeću, javni robovi formirali su kordon s crveno obojenim konopcem koji je građane od agore doveo na mjesto okupljanja (Pnyx), a novčanom kaznom izrečena je kazna onima koji su crvenu odjeću dobili. Nakon obnove demokracije 403. godine prije Krista, uvedena je plaća za pohađanje skupštine. To je potaknulo novi entuzijazam na skupštinske sastanke. Prihvaćena su i plaćena samo prva šest tisuća, a crveni konopac je sada služio za zadržavanje kasnih putnika.

5.2. Boule

Za 594. pr. Kr., Solon je rekao da je stvorio kuglu od 400 kako bi vodio rad skupa. (Buckley:2006;98) Nakon reforme Cleisthenes, atenski Boule je proširen na 500 i izabran je ždrijebom svake godine. Svaka od 10 Cleisthenesovih plemena osigurala je 50 vijećnika koji su imali najmanje 30 godina. Uloga Boule u javnim poslovima uključivala je financije, održavanje vojne konjice i flote brodova, savjetovanje generala, odobravanje novoizabranih sudaca i primanje veleposlanika. Ono što je najvažnije, Boule će nacrtati probouleumatu, ili razmatranja za Ecclesia o kojima će raspravljati i odobravati. Tijekom izvanrednih situacija, Ecclesia bi također dodijelila posebne privremene ovlasti Bouleu.

Cleisthenes je ograničio članstvo Boule na status zeugitai statusa (i više), vjerojatno zbog toga što su im financijski interesi tih klasa dali poticaj za učinkovito upravljanje. Član je morao biti odobren njegovom demom, od kojih bi svaka imala poticaj da odabere one s iskustvom u lokalnoj politici i najveću vjerojatnost djelotvornog sudjelovanja u vladi.

Članovi svakog od desetak plemena u Bouleu su ga naizmjenice uzeli kao stalni odbor (prytaneis) Bouleu u razdoblju od trideset šest dana. Svih pedeset pripadnika prytaneisa koji su bili na dužnosti bili su smješteni i hranjeni u tholosima Prytaneiona, zgrade koja se nalazila uz bouleuteriju, gdje se sastajala kugla. Svakog je dana ždrijebom izabran predsjednik za svako pleme, koji je morao ostati u tholosu sljedeća 24 sata, predsjedavajući sastancima Bouleu i Skupštine.

Boule je također služio kao izvršni odbor za skupštinu i nadzirao je aktivnosti nekih drugih sudaca. Boule je koordinirala aktivnosti raznih odbora i sudaca koji su izvršavali administrativne funkcije Atene i osiguravali od svojih članova slučajno odabrane odbore od deset odgovornih za područja u rasponu od pomorskih poslova do vjerskih obreda. (Hignett;238) Sve u svemu, kugla je bila odgovorna za veliki dio državne uprave, ali je dobila relativno malu slobodu za inicijativu; kontrola boule nad politikom izvršena je u svojoj probouleutici, a ne u njezinoj izvršnoj funkciji; u prvoj, ona je pripremila mjere za raspravu od strane skupštine, u potonjem je samo izvršila želje skupštine.

5.3. Sudovi

Atena je imala razrađen pravni sustav usredotočen na puna građanska prava (vidi atimiju). Dobna granica od 30 godina ili starija, jednaka starosti za službenike, ali deset godina starija od one potrebne za sudjelovanje u skupštini, dala je sudovima određeni status u odnosu na skupštinu. Porotnici su morali biti pod prisegom, što nije bilo potrebno za prisustvovanje skupštini. Ovlasti sudova imale su istu osnovu kao i skupština: obje su se smatrale da izražavaju izravnu volju naroda. Za razliku od službenika (magistrata), koji su mogli biti optuženi i procesuirani zbog nedoličnog ponašanja, porotnici nisu mogli biti osuđeni, jer su zapravo bili ljudi i nijedna vlast nije mogla biti veća od toga. Posljedica toga bila je da, barem ako ih optuženici prihvate, ako je sud donio nepravednu odluku, to mora biti zato što ga je parničar obmanuo. (Dover:1994;23)

U osnovi, postojala su dva razreda odijela, manja vrsta poznata kao dike (δίκη) ili privatno odijelo, i veća vrsta poznata kao graphe ili javno odijelo. Za privatna odijela, minimalna veličina žirija bila je 200 (povećana na 401, ako je riječ o više od 1000 drahmi), za javna odijela 501. Pod Cleisthenesovim reformama žiriji su izabrani žrebom iz vijeća od 600 porotnika, od čega 600 porotnika iz svake od deset plemena u Ateni, čineći ukupno 6000 članova porote. Za posebno važna javna odijela žiri se može povećati dodavanjem dodatnih dodjela od 500. 1000 i 1500 redovito se susreću u veličinama žirija i barem u jednoj prilici, prvi put kada se sudi o novoj vrsti predmeta, svih 6.000 članova skupine članova žirija moglo je sudjelovati u jednom slučaju. (MacDowell:1978;36)

Slučajeve su sami parničari stavili u obliku razmjene pojedinačnih govora koje je određivao sat za vodu ili klepsidra, prvi tužitelj i optuženik. U javnom odijelu parničari su imali po tri sata za razgovor, a još manje u privatnim tužbama (iako je to bilo u razmjeru s količinom novca na kocki). Odluke su donesene glasovanjem bez određivanja vremena za razmatranje. Porotnici su tijekom postupka glasanja razgovarali neformalno, a žiriji bi mogli biti neuredni, vičući svoje neodobranje ili nevjericu o stvarima koje su iznijeli parničari. To je možda imalo neku ulogu u izgradnji konsenzusa. Porota je mogla glasati samo za "ne" ili "ne" u pogledu krivnje i kazne optuženika. Za privatne tužbe samo žrtve ili njihove obitelji mogu procesuirati, dok za javnost odgovara svatko (ho boulomenos, 'tko god želi', tj. Bilo koji građanin s punim građanskim pravima) može podnijeti predmet jer su pitanja u tim glavnim tužbama smatrala da utječu na zajednice.

Pravda je bila brza: slučaj nije mogao trajati dulje od jednog dana i morao je biti dovršen do trenutka zalaska sunca. Neke osuđujuće presude izazvale su automatsku kaznu, ali gdje to

nije bio slučaj, dvije stranke su predložile kaznu za osuđenog okrivljenika, a porota je odabrala između njih u daljnjem glasovanju.(Arnason:2013;167) Žalba nije bila moguća. Međutim, postojao je mehanizam za procesuiranje svjedoka uspješnog tužitelja, što bi moglo dovesti do poništenja ranije presude.

Plaćanje porotnika uvedeno je oko 462. godine prije Krista i pripisuje se Periklu, značajci koju je Aristotel opisao kao temeljnu za radikalnu demokraciju (Politika 1294a37). Cleon je početkom Peloponezskog rata podigao plaću s 2 na 3 obolova i tamo ostao; originalna količina nije poznata. Primjerice, to je uvedeno više od pedeset godina prije plaćanja za sudjelovanje na sastancima skupštine. Vođenje sudova bilo je jedan od glavnih troškova atenske države i bilo je trenutaka financijske krize u 4. stoljeću kada su sudovi, barem za privatne tužbe, morali biti suspendirani.

Sustav je pokazao izrazit anti-profesionalizam. Niti jedan sudac nije predsjedao sudovima, niti je itko dao pravnu uputu porotnicima. Magistrati su imali samo administrativnu funkciju i bili su laici. Većina godišnjih sudova u Ateni mogla se održati samo jednom u životu. Nije bilo odvjetnika kao takvih; stranke su djelovale isključivo u svojstvu građana. Kakvu god profesionalizmu bilo je prikriveno; bilo je moguće platiti usluge govornog pisca ili logografa (logographos), ali to možda nije bilo oglašeno na sudu. Porotnici bi vjerojatno bili impresioniraniji ako bi se činilo da parničari govore sami za sebe.

5.4. Promjena ravnoteže između skupštine i sudova

Kako je sustav evoluirao, sudovi (tj. Građani pod drugim oblikom) upali su u moć skupštine. Počevši od 355. godine prije Krista, politička suđenja više nisu bila održana u skupštini, već samo na sudu. Godine 416. prije Krista uveden je graphē paranómōn ('optužnica protiv mjera protivnih zakonima'). Prema tome, sve što je usvojeno ili predloženo od strane skupštine moglo bi se staviti na čekanje za ocjenjivanje pred porotom - što bi to moglo poništiti i možda kazniti predlagatelja.

Izvanredno, čini se da je blokiranje, a zatim uspješna revizija mjere bilo dovoljno da se potvrdi bez potrebe da skupština glasa o njoj. Na primjer, dvojica muškaraca sukobila su se u skupštini oko prijedloga koji je postavio jedan od njih; prolazi, a sada njih dvoje idu na sud s gubitnikom u skupštini, koji provode i zakon i njegov predlagač. Količina tih odijela bila je ogromna. Sudovi su zapravo postali neka vrsta gornjeg doma.

U 5. stoljeću nije bilo nikakvih proceduralnih razlika između izvršne uredbe i zakona. Oba su skupa jednostavno prošla. Međutim, počevši od 403. pr. Kr., Oni su bili oštro razdvojeni.

Odsada, zakoni nisu doneseni u skupštini, nego posebnim skupinama građana povučenim iz godišnjeg žirija od 6.000. Oni su bili poznati kao nomothetai (νομοθέται, 'zakonodavci').

5.5. Građanin-inicijator

Gore navedene institucije - skupština, službenici, vijeće, sudovi - su nepotpuni bez lika koji je upravljao cijelim sustavom, Ho boulomenos ('onaj koji želi' ili 'svatko tko želi'). Ovim izrazom obuhvaćeno je pravo građana da preuzmu inicijativu da stanu govoriti u skupštini, da pokrenu javnu tužbu (tj. Da se smatra da utječe na političku zajednicu u cjelini), da predlaže zakon pred zakonodavcima, ili pristupiti vijeću s prijedlozima. Za razliku od nositelja dužnosti, građanski inicijator nije glasao prije preuzimanja dužnosti ili automatski pregledan nakon što je odstupio; te institucije su, naposljetku, bile nepostojane i mogle bi biti akcije koje traju samo trenutak. Međutim, svako pomicanje prema demokratskim središtima bilo je rizično. Ako se drugi građanin inicijator opredijelio, javna osoba mogla bi se pozvati na odgovornost za njihova djela i kazniti. U situacijama koje uključuju javnu ličnost, inicijator se spominje kao kategoros ('tužitelj'), izraz koji se također koristi u slučajevima ubojstva, a ne ho diokon ('onaj koji progoni').

Pericles, prema Tukididu(40), opisao je Atenjane kao vrlo dobro informirane o politici: „Ne kažemo da je čovjek koji nije zainteresiran za politiku čovjek koji razmišlja o svom poslu; kažemo da on ovdje uopće nema posla.“

Riječ idiot je izvorno jednostavno značila "privatni građanin"; u kombinaciji sa svojim novijim značenjem "lude osobe", to ponekad koriste moderni komentatori kako bi pokazali da su drevni Atenjani smatrali one koji nisu sudjelovali u politici glupim.(Goldhill:2004;179) Ali smisao povijesti ove riječi ne podržava ovo tumačenje.(Sparkes:1988;101)

Iako je glasačima pod atenskom demokracijom dopuštena ista mogućnost da iznesu svoje mišljenje i pokrenu raspravu, oni nisu uvijek bili uspješni, a često je manjina bila prisiljena glasovati za prijedlog s kojim se ne slažu.

5.6. Archons i Areopagus

Neposredno prije solonskih reformi u 7. stoljeću prije Krista Atinom je upravljalo nekoliko arhona (tri, a kasnije devet) i vijeće Areopaga, kojega su činili članovi moćne plemićke obitelji. Iako se čini da je postojala i vrsta građanskog okupljanja (vjerojatno klase hoplite), arhoni i tijelo Areopaga vodili su državu, a masa ljudi uopće nije imala pojma u vladi prije tih reformi.

Solonove su reforme dopustile da se Arkoni pojave od nekih viših razreda, a ne samo iz plemićkih obitelji. Budući da je Areopag bio sastavljen od bivših arhona, to bi na kraju značilo

i slabljenje plemstva. Međutim, čak i ako je Solon stvorio skupštinu građana, Archons i Areopagus su još uvijek imali veliku moć.

Reforme Cleisthena značile su da su Arhone izabrali Skupština, ali su još uvijek bili izabrani iz viših klasa. Areopag je zadržao svoju moć kao "čuvar zakona", što je značilo da bi mogao staviti veto na radnje koje je smatrao neustavnim, međutim, to je djelovalo u praksi.

Ephialtes, a kasnije i Pericles, oduzeli su Areopagusu ulogu u nadzoru i kontroli drugih institucija, dramatično smanjujući njegovu moć. U predstavi Eumenides, izvedenoj 458. godine, Eshil, i sam plemić, prikazuje Areopag kao sud koji je sama utvrdila Atena, očigledan pokušaj da se očuva dostojanstvo Areopaga usprkos njegovoj obespravljenosti.

5.7. Dužnosti

Oko 1100 građana (uključujući članove vijeća od 500) obnašalo je dužnosti svake godine. Oni su uglavnom izabrani ždrijebom, s mnogo manjom (i prestižnijom) skupinom od oko 100 izabranih. Ni jedno ni drugo nije bilo obvezno; pojedinci su se morali nominirati za obje metode odabira. Konkretno, oni koji su izabrani ždrijebom bili su građani koji su djelovali bez posebne stručnosti. To je bilo gotovo neizbježno, budući da je, uz značajnu iznimku generala (strategoi), svaki ured imao ograničena ograničenja rokova. Primjerice, građanin može biti član Boule-a samo dvije godine u životu. Osim toga, postojala su određena ograničenja o tome tko može biti na dužnosti. Starosna ograničenja su postojala kao minimum od trideset godina, zbog čega je trećina odraslog tijela građanina nepodobna u bilo kojem trenutku. Nepoznati udio građana također je bio obespravljen (atimija), isključujući neke od njih trajno, a neke privremeno (ovisno o vrsti). Nadalje, svi odabrani građani pregledani su prije preuzimanja dužnosti (dokimasia) i tada bi mogli biti diskvalificirani.

Dok su građani koji glasuju u skupštini bili slobodni od kažnjavanja ili kažnjavanja, ti isti građani koji su bili na dužnosti služili su ljudima i mogli su biti strogo kažnjeni. Osim što su podvrgnuti preispitivanju prije obnašanja dužnosti, nositelji dužnosti također su bili podvrgnuti ispitivanju nakon prestanka dužnosti (euthunai, „ispravljanje“ ili „podnošenje računa“) kako bi pregledali svoj rad. Oba ova procesa su u većini slučajeva bila kratka i formulirana, ali su otvorili mogućnost natjecanja pred sudom žirija ako neki građanin želi pokrenuti postupak. U slučaju razmatranja koje se vodi na suđenje, postojao je rizik da bivši nositelj ureda trpi teške kazne. Čak i za vrijeme njegovog mandata, svaki službenik može biti opozvan i smijenjen od strane skupštine. Na svakoj od deset "glavnih sastanaka" (kuriai ekklesiai) godišnje, pitanje je bilo izričito istaknuto na dnevnom redu skupštine: jesu li dužnosnici uredno obavljali svoje dužnosti?

Građani aktivni kao službenici služili su u sasvim drugom svojstvu od vremena kada su glasovali u skupštini ili služili kao porotnici. Općenito, moć koju su vršili ti dužnosnici bila je rutinska administracija i prilično ograničena. Ti su službenici bili agenti ljudi, a ne njihovi predstavnici, pa je njihova uloga bila uloga uprave, a ne upravljanje. Ovlasti službenika bile su precizno definirane i njihova sposobnost za inicijativu bila je ograničena. Kada je riječ o kaznenim sankcijama, nijedan nositelj dužnosti nije mogao izreći novčanu kaznu u iznosu od preko pedeset drahmi. Sve više moralo je ići pred sud. Čini se da kompetencija nije bila glavno pitanje, nego, barem u 4. stoljeću prije Krista, bilo da su oni bili lojalni demokrati ili da su imali oligarhijske tendencije. Dio etike demokracije, prije, bila je izgradnja opće kompetencije kroz stalno uključivanje. U 5. stoljeću deset generalnih izabranih generala često je bilo vrlo istaknuto, ali za one koji su imali vlast, to je bilo prvenstveno u njihovim čestim govorima i poštivanju u skupštini, a ne u njihovim ovlastima.

5.8. Odabir ždrijebom

Dodjela pojedinca temeljila se na državljanstvu, a ne na zaslugama ili bilo kojem obliku osobne popularnosti koja se mogla kupiti. Dodjela, dakle, smatrana je sredstvom za sprečavanje korumpirane kupnje glasova i dala je građanima političku jednakost, jer su svi imali jednake šanse za dobivanje vladinog ureda. To je također djelovalo kao provjera protiv demagogije, iako je ova provjera bila nesavršena i nije spriječila da izbori uključuju poticanje birača. (Samson:2004;44)

Slučajna raspodjela odgovornosti na pojedince koji mogu ili ne mogu biti kompetentni ima očigledne rizike, ali sustav uključuje značajke koje su namijenjene ublažavanju mogućih problema. Atenjani odabrani za službu služili su kao timovi (odbori, paneli). U grupi je veća vjerojatnost da će jedna osoba znati pravi način da radi stvari, a one koje ne mogu učiti od onih koji to čine. Tijekom razdoblja održavanja određenog ureda svi u timu promatrali bi sve ostale kao svojevrsni ček. Međutim, postojali su dužnosnici, kao što su devet arhona, koji su, iako naizgled jedan odbor, obavljali vrlo različite funkcije.

Nijedan ured određen ždrijebom ne bi mogao biti održan dvaput od strane iste osobe. Jedina iznimka bila je bule ili vijeće od 500. U ovom slučaju, jednostavno zbog demografske potrebe, pojedinac bi mogao služiti dva puta u životu. Ovo načelo se proširilo na tajnike i podsekretare koji su služili kao pomoćnici sudaca poput arhona. Atenjanima se čini da protiv čega se mora čuvati nije bila nekompetentnost, nego bilo kakva tendencija korištenja ureda kao načina za akumuliranje tekuće moći. (Raaflaub:2007;182)

5.9. Izbori

Tijekom atenskih izbora, oko stotinu dužnosnika od tisuću izabrano je umjesto izabrano ždrijebom. U toj su skupini postojale dvije glavne kategorije: one koje su trebale nositi velike sume novca, a 10 generala, strategoi. Jedan od razloga zbog kojeg su izabrani financijski dužnosnici bio je da se bilo koji novac pronevjeren može nadoknaditi s njihovih posjeda; izbori su općenito bili jači za bogate, ali u ovom slučaju bogatstvo je bilo gotovo preduvjet.

Generali su birani ne samo zato što je njihova uloga zahtijevala stručno znanje, nego i zato što su trebali biti ljudi s iskustvom i kontaktima u širem grčkom svijetu u kojem su se vodili ratovi. U 5. stoljeću prije Krista, uglavnom kao što se vidi kroz Periklov lik, generali mogu biti među najmoćnijim ljudima u polisima. Ipak, u slučaju Periclesa, pogrešno je vidjeti njegovu moć koja proizlazi iz njegovog dugog niza godišnjih generala (svake godine zajedno s devet drugih). Njegova je služba bila izraz i rezultat utjecaja koji je imao. Taj se utjecaj temeljio na njegovom odnosu prema skupštini, odnosu koji je u prvom redu jednostavno ležao u pravu svakog građanina da stoji i govori pred narodom. U verziji demokracije iz 4. stoljeća, uloge generala i ključnih političkih govornika u skupštini uglavnom su popunjavale različite osobe. Djelomično, to je bilo posljedica sve više specijaliziranih oblika ratovanja koji su se prakticirali u kasnijem razdoblju.

I izabrani dužnosnici bili su podvrgnuti preispitivanju prije obnašanja dužnosti i provjere nakon obnašanja dužnosti. I oni bi također mogli biti smijenjeni s dužnosti u bilo koje vrijeme kada se skupština sastala. Bilo je čak i smrtne kazne za "neadekvatan rad" dok je bio na vlasti.

6. KRITIKE

Atenska demokracija imala je mnogo kritičara, i drevnih i modernih. Stari grčki kritičari atenske demokracije uključuju generala Tucidida i povjesničara, dramaturga Aristofana, učitelja Sokrata Platona, Platonovog učenika Aristotela i pisca poznatog kao Stari oligarh. Dok su moderni kritičari skloniji otkrivanju ograničavajućih kvalifikacija za političko sudjelovanje, ovi su drevni ljudi smatrali demokraciju previše uključivom. Za njih, obični ljudi nisu nužno bili pravi ljudi koji bi vladali i vjerojatno su napravili velike pogreške. Prema Samonsu:

Suvremena želja da se u Atenu pogleda na lekcije ili ohrabrenje za modernu misao, vladu ili društvo mora se suočiti s ovim čudnim paradoksom: ljudi koji su dali povoda i prakticirali drevnu demokraciju ostavili su nam gotovo ništa osim kritike ovog oblika režima (na filozofskoj razini). ili teorijske razine). Štoviše, stvarna povijest Atene u razdoblju njezine demokratske vlade obilježena je brojnim neuspjesima, greškama i nedjelima - najneslikovnijim, pogubljenjem Sokrata - što bi moglo diskreditirati sveprisutnu modernu ideju da demokracija vodi dobrom vlada.

Tukidid je, sa svog aristokratskog i povijesnog stajališta, zaključio da je ozbiljna mana u demokratskoj vladi u tome što su obični ljudi često previše lakovjerni u vezi s čak i suvremenim činjenicama da bi ispravno vladali, za razliku od vlastitog kritičko-povijesnog pristupa povijesti. Na primjer, on ukazuje na pogreške u vezi sa Spartom; Atenjani su pogrešno vjerovali da su svi kraljevi Sparte imali dva glasa u svom vladajućem vijeću i da je postojao spartanski bataljon pod nazivom Pitanate lochos. Tukididu je ta nepažnja nastala zbog "preferencije običnih ljudi za gotove račune".(Ober:2001;78)

Slično tome, Platon i Aristotel kritizirali su demokratsku vladavinu kao brojčano nadmoćni siromašni koji tiraniziraju bogate. Umjesto da to vide kao pošten sustav u kojem svatko ima jednaka prava, smatrali su ga očito nepravедnim. U Aristotelovim djelima to je kategorizirano kao razlika između 'aritmetičke' i 'geometrijske' (tj. Proporcionalne) jednakosti.

Njegovim drevnim kleveticima vladavina demosima također je bila nepromišljena i proizvoljna. Dva primjera to pokazuju:

Godine 406. pr. Kr., Nakon godina poraza nakon uništenja njihove ogromne invazijske snage na Siciliji, Atenjani su napokon osvojili pomorsku pobjedu na Arginusae nad Spartancima. Nakon bitke nastala je oluja, a zapovjednici generala nisu uspjeli prikupiti preživjele. Atenjani su pokušali i osudili šest od osam generala na smrt. Tehnički, to je bilo ilegalno, budući da su generali suđeni i osuđeni zajedno, a ne jedan po jedan kao što je atenski zakon tražio. Sokrat je tog dana bio građanin koji je predsjedao skupštinom i odbio surađivati

(premda ne djeluje) i protivio se ideji da je nečuveno da ljudi ne mogu učiniti što god žele. Osim ove nezakonite nepravde, demosi su kasnije izrazili žaljenje zbog odluke i odlučili da su bili zavedeni. Osumnjičeni za obmanjivanje demoa stavljeni su pred sud, uključujući autora prijedloga da se zajedno pokušaju generali.

Godine 399. prije Krista, Sokrat je bio suđen i pogubljen zbog "korumpiranja mladih i vjerovanja u čudne bogove". Njegova smrt dala je Europi jednog od prvih intelektualnih mučenika koji su još zabilježeni, ali je jamčio demokraciji vječnost lošeg tiska u rukama svog učenika i neprijatelja demokracije, Platon. Iz Sokratovih argumenata na suđenju, Loren Samons piše: "Iz toga slijedi, naravno, da nijedna većina - uključujući većinu porotnika - vjerojatno neće ispravno birati." Međutim, "neki bi mogli tvrditi, Atena je jedina država koja može tvrditi da je proizvela Sokrata. Sigurno, neki će se možda nastaviti, možemo jednostavno napisati događaje kao što je Sokratovo izvršenje kao primjere neuspjeha Atinjana da u potpunosti shvate smisao" i potencijal vlastite demokracije. "(Samsons:2004;195)

Dok je Platon okrivio demokraciju za ubojstvo Sokrata, njegove kritike vladavine demosa bile su mnogo opsežnije. Većina njegovih spisa odnosila se na njegove alternative demokraciji. Njegova Republika, državnik i zakoni sadržavali su mnoge argumente protiv demokratske vladavine i u korist mnogo užeg oblika vladavine: "Organizacija grada mora se povjeriti onima koji posjeduju znanje, koji samo može omogućiti svojim sugrađanima da dostižu vrhline, a time i izvrsnost, putem obrazovanja. "

Da li se demokratski neuspjesi trebaju promatrati kao sustavni, ili kao proizvod ekstremnih uvjeta Peloponeskog rata, čini se da je došlo do pomaka prema korekciji. Nova verzija demokracije utemeljena je 403. pr. Kr., Ali se može povezati s ranijim i kasnijim reformama (grafē paranómōn 416. pne; kraj skupnih suđenja 355. prije Krista). Primjerice, uveden je sustav imenovanja. U ovom:

Svaki građanin može predložiti novi zakon. Svaki prijedlog za izmjenu postojećeg zakona morao je biti popraćen predloženim zakonom o zamjeni. Građanin koji je predlagao morao ga je objaviti unaprijed: publikacija se sastojala od pisanja prijedloga na bijeloj ploči koja se nalazila uz kipove eponimnih heroja u agori. Prijedlog će Vijeće razmotriti i staviti ga na dnevni red Skupštine u obliku prijedloga. Ako bi Skupština glasovala za predloženu izmjenu, prijedlog bi se uputila na daljnje razmatranje od strane skupine građana nazvane nomothetai (doslovno "osnivači zakona").

Sve se više odgovornost prebacivala s skupštine na sudove, a zakone su donosili porotnici i sve odluke skupštine postale su vidljive sudovima. Drugim riječima, masovni skup svih građana izgubio je neke temelje za okupljanje tisuću ili više onih koji su bili pod prisegom,

te s više vremena da se usredotoče samo na jedno (iako nikad više od jednog dana). Jedna negativna strana ove promjene bila je ta da je nova demokracija bila manje sposobna brzo reagirati u vremenima u kojima je bilo potrebno brzo i odlučno djelovanje.

Druga kritika je primijetiti uznemirujuće veze između demokracije i brojnih, manje privlačnih značajki atinskog života. Premda je demokracija prethodila atenskom imperijalizmu preko trideset godina, oni su ponekad povezani jedni s drugima. Barem većim dijelom 5. stoljeća demokracija se hranila imperijom subjektivnih država. Tukidid, sin Milesijin (ne povjesničar), aristokrata, suprotstavljao se takvoj politici, za koju je bio izopćen 443. pr.

Ponekad je imperijalistička demokracija djelovala s ekstremnom brutalnošću, kao u odluci da se pogubi cijelo muško stanovništvo u Melosu i da se njegove žene i djeca prodaju samo zato što su odbili postati podanici Atene. U mornarici su bili brojno dominantni obični ljudi, koji su koristili svoje interese u obliku posla kao veslači i na stotine prekomorskih administrativnih položaja. Nadalje, prihodi od carstva koristili su za financiranje plaćanja uredskog vlasništva. To je stav antidemokratskog pamfleta čije se ime anonimni autor često naziva Stari oligarh. Ovaj pisac (koji se naziva i pseudo-Xenophon) proizveo je nekoliko komentara koji kritikuju demokraciju, kao što su(Ober:2001;43):

1. Demokratska vlast djeluje u korist manjih samozaposlenih frakcija, a ne cijelog polisa.
2. Kolektivna politička odgovornost pogoduje i nepoštenim praksama i žrtvama pojedinaca kada mjere postanu nepopularne.
3. Budući da su inkluzivni, protivnici sustava postaju prirodno uključeni u demokratski okvir, što znači da će sama demokracija stvoriti nekoliko protivnika, unatoč svojim manama.
4. Demokratska Atena s imperijalnom politikom širit će želju za demokracijom izvan polisa.
5. Demokratska vlada ovisi o kontroli resursa, što zahtijeva vojnu moć i materijalno iskorištavanje.
6. Vrijednosti slobode jednakosti više uključuju građane koji nisu građani.
7. Zamagljujući razliku između prirodnog i političkog svijeta, demokracija navodi moćne da djeluju nemoralno i izvan vlastitog najboljeg interesa.

Aristotel je također pisao o onome što je smatrao boljim oblikom vlasti od demokracije. Umjesto da bilo koji građanin koji ima jednak udio u pravilu, mislio je da oni koji su vrlinastiji trebaju imati veću moć u upravljanju.

Može se zamisliti da su diskriminatorne crte postale oštrije u atenskoj demokraciji nego prije ili drugdje, posebno u odnosu na žene i robove, kao i u liniji između građana i ne-građana.

Tako snažno potvrđujući jednu ulogu, uloga muškog građanina, argumentovano je da demokracija ugrožava status onih koji je ne dijele.

Izvorno, muškarac bi bio građanin ako je njegov otac građanin, pod Pericil-om, 450. godine prije Krista, bila su pooštrena ograničenja tako da je građanin morao biti rođen atenskom ocu i majci Atenjana. Dakle, Metroxenoj, oni sa stranim majkama, sada su trebali biti isključeni. Ti su miješani brakovi također bili žestoko kažnjeni u vrijeme Demostena. Mnogi Atenjani koji su bili istaknuti u ranom stoljeću izgubili bi državljanstvo da se ovaj zakon primjenjivao na njih: Cleisthenes, utemeljitelj demokracije, imao je majku koja nije bila Atenska, a majke Cimona i Themistoclesa nisu bile uopće Grkinje, već Trakije.

Isto tako, status žena čini se nižim u Ateni nego u mnogim grčkim gradovima. U Sparti su se žene natjecale u javnoj vježbi - tako se u Aristofanosovoj Lististrati atenjanke dive preplanulim, mišićavim tijelima svojih spartanskih kolega - a žene su mogle posjedovati imovinu samostalno, kao što to nisu mogle u Ateni. Mizoginija nikako nije bila atenski izum, ali tvrdi se da je Atena imala goru mizoginiju od drugih država u to vrijeme.

Ropstvo je bilo raširenije u Ateni nego u drugim grčkim gradovima. Doista, čini se da je široka upotreba uvezenih ne-Grka ("barbara") kao robotskih robova bila atenski razvoj. To pokreće paradoksalno pitanje: Je li demokracija bila "utemeljena" na ropstvu? Čini se da je jasno da je posjedovanje robova omogućilo čak siromašnijim Atenjanima - da posjeduju nekoliko robova nikako nije bilo izjednačeno s bogatstvom - da posvete više svog vremena političkom životu. No, ovisi li demokracija o ovom dodatnom vremenu, nemoguće je reći. Širina robovlasničkog vlasništva također je značila da slobodno vrijeme bogatih (mala manjina koja je zapravo bila oslobođena potrebe za radom) počiva manje nego što bi imalo na iskorištavanju svojih manje imućnih sugrađana. Rad za plaće očito se smatrao podvrgavanjem volji drugog, ali barem je služnost duga ukinuta u Ateni (prema Solonovim reformama početkom 6. stoljeća prije Krista). Dopuštanje nove vrste jednakosti među građanima otvorilo je put demokraciji, koja je zauzvrat tražila nova sredstva, klevetničko ropstvo, da bi se barem djelomično izjednačila dostupnost dokolice između bogatih i siromašnih. U nedostatku pouzdanih statistika, sve ove veze ostaju špekulativne. Međutim, kao što je istaknuo Cornelius Castoriadis, i druga su društva držala robove, ali nisu razvila demokraciju. Čak i kad je riječ o ropstvu, nagađa se da su atenski oci izvorno mogli registrirati potomstvo začeto ženama robovima radi državljanstva.

Od 19. stoljeća jedna je skupina smatrala atensku verziju demokracije kao cilj koji tek trebaju postići moderna društva. Oni žele da se predstavnička demokracija doda ili čak zamijeni izravnom demokracijom na atenskom putu, možda uporabom elektronske demokracije. S druge

strane, druga skupina smatra da, budući da mnogim Atinjanima nije bilo dopušteno sudjelovati u njezinoj vladi, atenska demokracija uopće nije bila demokracija. "Cjelovitost s Atenom i dalje će se provoditi sve dok društva nastoje ostvariti demokraciju u suvremenim uvjetima i raspravlja se o njihovim uspjesima i neuspjehima."

Grčki filozof i aktivist Takis Fotopoulos tvrdi da "konačni neuspjeh atenske demokracije nije bio posljedica, kao što to obično tvrde njegovi kritičari, urođenih kontradikcija same demokracije, nego, naprotiv, činjenici da je atenska demokracija nikada nije sazrela da postane inkluzivna demokracija. To se ne može adekvatno objasniti jednostavnim pozivanjem na nezrele 'objektivne' uvjete, niski razvoj proizvodnih snaga i tako dalje - što je možda važno - jer su isti objektivni uvjeti prevladavali u to vrijeme na mnogim drugim mjestima diljem Mediterana, samo ostatak Grčke, ali je demokracija cvjetala samo u Ateni".

7. NASLJEDSTVO

Od sredine 20. stoljeća većina zemalja tvrdi da je demokracija, bez obzira na stvarni sastav njezine vlade. Ipak, nakon propasti atenske demokracije, nekolicina ih je smatrala dobrom vladavinom. To je zato što nije formulirana nikakva legitimacija tog pravila kako bi se suprotstavili negativnim pričama Platona i Aristotela. Oni su to vidjeli kao vladavinu siromašnih koji su pljačkali bogate, pa se demokracija smatrala svojevrsnom "kolektivnom tiranijom". "U 18. stoljeće demokracija je dosljedno osuđivana." Ponekad su se mješoviti ustavi razvili s demokratskim elementom, ali "to definitivno nije značilo samoupravu od strane građana."

U doba Cicerona i Cezara, Rim je bio republika, ali ne i demokracija. Nadalje, bilo bi pogrešno reći da je tradicija atenske demokracije bila važan dio intelektualne pozadine revolucionara 18. stoljeća. Klasičan primjer koji je inspirirao američke i francuske revolucionare, kao i engleske radikale, bio je Rim, a ne Grčka. Tako su Očevi osnivači koji su se susreli u Philadelphiji 1787. nisu osnovali Vijeće Areopaga, već Senat, koji se na kraju susreo na Kapitolu. Slijedeći Rousseaua (1712.-1778.), "Demokracija je postala povezana s popularnom suverenošću umjesto popularnim sudjelovanjem u vršenju vlasti".

Nekoliko njemačkih filozofa i pjesnika uživalo je u punini života u Ateni, a nedugo nakon toga "engleski liberali su iznijeli novi argument u korist Atinjana". U opoziciji, mislioci poput Samuela Johnsona bili su zabrinuti zbog nepoznavanja demokratskog tijela koje donosi odluke. Međutim, "Macaulay i John Stuart Mill i George Grote vidjeli su veliku snagu atenske demokracije u visokoj razini kultivacije koju su građani uživali i pozvali na poboljšanja u obrazovnom sustavu Britanije koja bi omogućila zajedničku građansku svijest usporedivu s onom postignutom drevnih Atinjana." (Roberts:1994;96)

Stoga je George Grote, u svojoj Povijesti Grčke (1846.-1856.), Tvrдио da "atenska demokracija nije bila tiranija siromašnih, niti vladavina rulje." Tvrđio je da će samo glasovanjem svakog građanina ljudi osigurati da se država vodi u općem interesu. Kasnije, do kraja Drugog svjetskog rata, demokracija se odvojila od njezina starog referentnog okvira. To više nije bio samo jedan od mnogih mogućih načina na koji bi se politička vlast mogla organizirati u državnoj zajednici: ona je postala jedini mogući politički sustav u egalitarnom društvu.

8. ZAKLJUČAK

U 10 st. pr. Kr. udareni su temelji polisa Atene, dok je sinoikizam proveden do kraja 8. st. pr. Krista. U to vrijeme Atena je bila monarhija sa svojim nasljednim vladarima. U međuvremenu, stvaraju se dužnosti arhonata koji su zapravo nametnuli novo državno uređenje pod aristokratskom dominacijom koje je postojalo gotovo cijelo 7. st. pr. Krista. Nakon arhontske službe, bivši arhonti prelazili su u areopaško vijeće koje je simboliziralo aristokratsku moć.

Prve zakone je napisao izvjesni Drakon, 621. g. pr. Krista, i nisu sačuvani u potpunosti tako da se ne mogu pomnije analizirati, iako postoje neki podaci o njima. U 6. st. pr. Kr. se događaju važne promjene koje su utjecale na daljnji tijek događanja. Solon je bio reformator koji je prvi dirnuo u nepovredivu aristokratsku vlast, tako što je dao neka prava i onima koji nisu pripadali aristokratskom krugu.

Prvenstveno je dao širem puku zaštitu u sudovima (*heliaia*) te je legitimirao podjelu građana na imovinske razrede, pa se pretpostavlja da su oni imućniji koji nisu pripadali aristokratskom krugu imali neki politički utjecaj. Od njegova vremena uz aristokratsko areopaško vijeće postoji i vijeće (*bule*). Prema sačuvanim izvorima, doba Pizistratove vladavine je vrijeme ekonomskog i kulturnog uzdizanja Atene. Njegova čvrsta vlast je bila antiaristokratska, tako da su suzbijene aristokratski pokušaji za uspostavom vlastite dominacije. Povoljno je bilo to što se nisu događale borbe među aristokratskim plemstvom, a građani su u Pizistratovo doba bili u većoj mjeri ekonomski jednaki.

Klistenove reforme su provedene u zadnjem desetljeću 6. st. pr. Krista. On je teritorijalno reorganizirao atenski polis, na način koji je obustavio njegovanje regionalnih partikularizama i širenje negativnih političkih utjecaja iz nekih središta, a reforma je bila i tim funkcionalnija, jer su postojale manje teritorijalne jedinice koje su imale svoje institucije na lokalnoj razini.

Državne institucije odgovorne za unutrašnju i vanjsku politiku polisa bile su vijeće (*bule*) i narodna skupština. Sastav vijeća (*bule*) je izmijenjen jer je članstvo povećano, a članovi su mogli biti pripadnici tri viša imovinska razreda. Narodna skupština, čiji su članovi svi muški punopravni građani od 20 ili više godina, je donosila odluke, a vijeće ih je provodilo. Klisten je reformirao pravosudni i vojni sustav, a navodno je uveo ostracizam, u što se sumnja jer je prema dostupnim podacima dosta kasnije upotrijebljen tj. 488./487. g. pr. Krista.

LITERATURA I IZVORI

Knjige:

1. Arnason, JP., Raaflaub, KA. and Wagner, P.(2013), *The Greek Polis and the Invention of Democracy: A Politico-cultural Transformation and Its Interpretations*, John Wiley & Sons
2. Cartledge, P, Garnsey, P. and Gruen, ES.(1997), *Hellenistic Constructs: Essays in Culture, History, and Historiography*, University of California Press
3. Clarke, PB. and Foweraker (2003) *Encyclopedia of Democratic Thought*. Routledge
4. Cohen D. and Gagarin, M.(2005), *The Cambridge Companion to Ancient Greek Law* Cambridge University Press
5. Dixon, MD.(2014), *Late Classical and Early Hellenistic Corinth: 338–196 BC*, Routledge
6. Dover, KJ.(1994), *Greek Popular Morality in the Time of Plato and Aristotle*, Hackett Publishing
7. Farrar, C.(1989), *The Origins of Democratic Thinking: The Invention of Politics in Classical Athens*, CUP Archive
8. "Funeral Oration", Thucydides II.40, trans. Rex Warner (1954).
9. Green, P.(1993), *Alexander to Actium: The Historical Evolution of the Hellenistic Age*, University of California Press
10. Goldhill, S.(2004), *The Good Citizen*, in *Love, Sex & Tragedy: Why Classics Matters*. John Murray, London
11. Habicht, C.(1993), *Athens from Alexander to Antony*, Harvard University Press
12. Habicht, Christian (1997). *Athens from Alexander to Antony*. Harvard. ISBN 0-674-05111-4
13. Hansen, M.H. (1987). *The Athenian Democracy in the age of Demosthenes*. Oxford. ISBN 978-0-8061-3143-6.
14. Hignett, Charles (1962). *A History of the Athenian Constitution*. Oxford. ISBN 0-19-814213-7.
15. Kamen, D.(2013), *Status in Classical Athens*, Princeton University Press
16. MacDowell, DM.(1978), *The Law in Classical Athens*, Cornell University Press
17. Manville, PB.(2014), *The Origins of Citizenship in Ancient Athens*, Princeton University Press

18. Manville, B.; Ober, Josiah (2003). *A company of citizens : what the world's first democracy teaches leaders about creating great organizations*. Boston.
19. Meier C. 1998, *Athens: a portrait of the city in its Golden Age* (translated by R. and R. Kimber). New York
20. Musić, A.(1942.), *Nacrt grčkih i rimskih starina*, Zagreb
21. Ober, J(2001)., *Political Dissent in Democratic Athens: Intellectual Critics of Popular Rule*, Princeton University Press
22. Ober, J, (1989). *Mass and Elite in Democratic Athens: Rhetoric, Ideology and the Power of the People*. Princeton.
23. Ober, J.; Hendrick, C. (1996). *Demokratia: a conversation on democracies, ancient and modern*. Princeton
24. Raaflaub, Kurt A., Ober, Josiah and Wallace Robert W.(2007), *Origins of Democracy in Ancient Greece*, University of California Press
25. Roberts, J., in Euben, JP et al.(1994), *Athenian Political Thought and the Reconstruction of American Democracy'*, Cornell University Press
26. Sinclair, R. K. (1988). *Democracy and Participation in Athens*. Cambridge University Press.
27. Sparkes, A.W. (1988). "Idiots, Ancient and Modern". *Australian Journal of Political Science*. **23** (1): 101–102. doi:10.1080/00323268808402051.
28. Samons, L.(2004), *What's Wrong with Democracy?: From Athenian Practice to American Worship*, University of California Press
29. Thorley, J.(2005), *Athenian Democracy*, Routledge
30. Terry Buckley(2006), *Aspects of Greek History: A Source-Based Approach*, Routledge

IZJAVA O AUTORSTVU RADA

Ja, Alma Nuhanović, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor završnog/diplomskog rada pod naslovom Razvoj demokracije u Ateni te da u navedenom radu nisu na nedozvoljen način korišteni dijelovi tuđih radova.

U Požegi, 02.09.2019.

Ime i prezime studenta
